

Лекція

Тема: Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача і студентів.

Мета лекції В процесі навчання між викладачем та студентами встановлюються як ділові, так і міжособистісні взаємини. Їх співробітництво в реальних міжособистісних контактах і є тим соціальним середовищем, в якому відбувається становлення особистості спеціаліста з вищою освітою і подальший розвиток особистості викладача .

У процесі педагогічної взаємодії відбувається особистісне зростання, духовно-творче збагачення обох сторін. У межах цього процесу провідна роль належить викладачу, функції якого мають специфічні якості й ознаки, а особистісні психологічні характеристики здатні впливати як на навчально-виховний процес загалом, так і на особистісний розвиток кожного студента. У певному сенсі викладач є центральною фігурою у вищому навчальному закладі, йому належить і стратегічна роль у розвитку студента протягом професійної підготовки.

Основна частина

Формою педагогічної взаємодії є спілкування, а саме: вербальний або невербальний контакт. Професійно-педагогічне спілкування становить основу науково-педагогічної діяльності викладача вищої школи. Педагогічне спілкування – є способом реалізації змісту, методів і прийомів педагогічних впливів, спрямованих на формування особистості студента.

Педагогічне спілкування викладача зі студентами має такі цілі:

- 1) інформаційна – взаємообмін навчальною і науковою інформацією;
- 2) ціннісно-орієнтаційна – передача суспільно-значущих і професійно-важливих норм і цінностей;
- 3) спонукальна – підтримка студента, мотивація його діяльності;
- 4) соціальна – узгодження спільних дій, отримання зворотного зв'язку про характер стосунків між суб'єктами педагогічної взаємодії.

Педагогічне спілкування виконує такі функції:

- взаємопізнання вихователя і вихованця;
- обмін думками, почуттями та інформацією;
- організація і здійснення різноманітних та багатогранних навчально-виховних заходів;
- самовираження, самовизначення і самоутвердження учасників цього процесу.

Педагогічне спілкування як професійно-етичний феномен вимагає від викладача спеціальної підготовки не лише щодо технології взаємодії, а й морального досвіду, педагогічної мудрості в організації взаємин зі студентами, батьками, колегами у різних сферах навчально-виховного процесу. За своїм змістом і сферою функціонування воно може бути професійним і непрофесійним.

Професійне педагогічне спілкування є комунікативною взаємодією педагога зі студентами, батьками, колегами, спрямованою на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності, стосунків. Воно забезпечує передання через викладача студентам людської культури, допомагає у засвоєнні знань, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій під час обміну думками. На противагу йому непрофесійне педагогічне спілкування породжує страх, невпевненість, спричинює зниження працездатності, порушення динаміки мовлення, небажання думати і діяти самостійно, відчуженість, стійке негативне ставлення до педагога.

За деякими даними, чотири п'ятих усієї інформації люди отримують через канали міжособистісного спілкування. Для формування особистості фахівця особливе значення має спілкування викладача ВНЗ та студента. Дослідження доводять, що в екстремальних умовах у людини виникає емоційне напруження. Так, в очікуванні іспиту в деяких студентів виникає стан занепокоєння, тривоги. Іспит – важлива форма перевірки успішності студентів, що сприяє регулюванню навчального процесу. На іспиті вирішуються і педагогічні завдання, пов'язані з формуванням у молоді справжньої громадськості. Ось чому важливого значення набуває проблема педагогічного такту на іспиті чи заліку. Викладач повинен бути прикладом доброзичливості, гуманізму, справжньої моральності, високої культури поведінки і, одночасно, вимогливості та принциповості.

Значення педагогічного спілкування:

1. Завдяки спілкуванню викладач виступає персоніфікованим посередником міждрамою наукових ідей і студентом.
2. Через експресію викладач «заражає» студентів своїм інтересом до науки, викликає в них живий інтерес до неї.
3. Викладач своїм прикладом спілкування пропонує культурну норму взаємин і тим самим формує в майбутнього фахівця комунікативну компетентність.
4. Професійно-педагогічне спілкування сприяє передачі громадянських, національних, професійних і моральних цінностей.
5. Професійно-педагогічне спілкування формує духовний світ студента та презентує модель його майбутньої професійної поведінки.
6. Спілкування з викладачем допомагає студенту самоствердитися в новій соціальній ролі «студента» і «майбутнього фахівця».

Щоб спілкування зі студентами було конструктивним викладачеві треба володіти психолого-педагогічною культурою спілкування, а саме:

- знати психологію студентського віку та особливості конкретної студентської аудиторії;
- об'єктивно оцінювати поведінкові реакції, комунікативну активність окремих студентів;
- вміти швидко організувати аудиторію і привернути її увагу до змісту заняття;
- вибрати такий спосіб своєї поведінки, який найкраще б відповідав

особливостям і психічному стану студентів;

- володіти прийомами стимулювання інтелектуальної ініціативи й пізнавальної активності студентів, організації діалогічної взаємодії;
- своєчасно коригувати свій комунікативний задум відповідно до реальних умов педагогічної взаємодії;
- аналізувати процес спілкування, встановлювати співвідношення мети, засобів і результатів комунікативної взаємодії.

Психологічно виправданим і повноцінним міжособистісним педагогічним спілкуванням будується за принципом суб'єкт – суб'єктної взаємодії:

- 1) сприймання співрозмовника як індивідуальності зі своїми потребами та інтересами;
- 2) виявлення зацікавленості в партнері, співпереживання (емпатія) його успіхам або невдачам;
- 3) визнання права партнера на незгоду, на свою думку, на право вибору поведінки та на відповідальність за свій вибір.

Для професійного спілкування важливими є такі вміння:

- 1) транслювати особистісне «Я» іншому суб'єкту;
- 2) чути й бачити іншу людину;
- 3) співпереживати іншому «Я»;
- 4) приймати іншого як даність;
- 5) поважати іншу людину;
- 6) зберігати особливості власного «Я».

Безумовно, в основу стилю спілкування викладача покладено його загальне ставлення до студентів і професійної діяльності в цілому. Воно може бути активно-позитивним, пасивно-позитивним, ситуативно-негативним, стійким негативним. Якщо у педагога стабільне активно-позитивне ставлення до студентів, то він виявляє ділову реакцію на їхню діяльність, допомагає у важку хвилину, відчуває потребу в неформальному спілкуванні. Вимогливість у поєднанні із зацікавленістю викликає у студентів довіру.

Пасивно-позитивне ставлення викладача визначається установкою лише на вимогливість та суто ділові стосунки, які можуть забезпечити успіх у навчанні. Звідси – сухий, офіційний тон, брак емоційного забарвлення взаємин, що збіднює спілкування і гальмує творчий розвиток вихованців.

Серед типових стилів педагогічного спілкування можна виділити такі:

1) Спілкування на основі захоплення спільною творчою діяльністю. Основою цього стилю є єдність високого професіоналізму та морально-етичних настанов педагога.

2) Спілкування на основі дружньої прихильності. Дружня прихильність – найважливіший регулятор як спілкування взагалі, так і ділового педагогічного спілкування зокрема. Це емоційно-психологічний стимулятор розвитку і плідності взаємин педагога з вихованцями на основі дружби й захопленості спільною справою.

3) Спілкування – дистанція. Цей стиль притаманний як досвідченим педагогам, так і початківцям. Його суть полягає в тому, що в системі взаємин педагога і студентів роль обмежувача відіграє соціальна дистанція. Вона є педагогічно доцільною, оскільки студент і викладач мають різний соціальний статус і кожен реалізує свої специфічні соціально-рольові функції. Дистанція в педагогічному спілкуванні є показником провідної ролі педагога та ґрунтується на його авторитеті.

4) Спілкування-залякування. Цей стиль пов'язаний із невмінням організувати продуктивне спілкування на основі захопленості спільною діяльністю.

5) Спілкування-загравання. У цьому стилі спілкування проявляється намаганням викладача завоювати дешевий авторитет у студентів, що суперечить вимогам педагогічної етики.

Стиль спілкування безпосередньо впливає на атмосферу емоційного благополуччя під час лекції, семінарського заняття або екзамену, що суттєво позначається на результативності навчальної діяльності студентів.

Оптимальний стиль спілкування – це спілкування, що ґрунтується на захопленості викладача і студентів спільною діяльністю, відображає саму специфіку формування особи фахівця у ВНЗ і взаємодію соціально-етичних установок педагога і навиків професійно-педагогічного спілкування, що втілює у собі .

Для забезпечення повноцінної діалогічної взаємодії між суб'єктами педагогічного процесу важливо долати бар'єри професійно-педагогічного спілкування. Серед «бар'єрів» можна виділити наступні:

- «бар'єр» невідповідності настанов і мотивів;
- «бар'єр» побоювання групи;
- «бар'єр» відсутності контакту;
- «бар'єр» звуження функцій спілкування;
- «бар'єр» побоювання педагогічних помилок тощо.

Психологічні «бар'єри» спілкування виникають непомітно і спочатку можуть не усвідомлюватися викладачем, проте студенти сприймають їх одразу. Але якщо «бар'єр» закріпився, то й сам педагог починає відчувати дискомфорт, тривогу, нервовість. Цей стан стає стійким, заважає плідному контакту зі студентами та, зрештою, впливає на характер педагога – формує так званий «неправильний» педагогічний характер.

Важливою частиною культури педагогічного спілкування є вміння вирішувати педагогічні конфлікти, які неминуче виникають, коли є загострення протиріч, виявлення несумісних цілей та інтересів тощо.

У конфліктах, що виникають між викладачем і студентом або групою загалом, потрібно враховувати юнацьке прагнення до самоствердження, за яким прихований пошук самого себе, який проте часто не усвідомлюється.

Будь-який конфлікт має спонукати кожну сторону конфлікту до

пошуку результативного виходу з конфліктної ситуації за прийняття ефективного рішення, яке сприяє викоріненню проблеми.

Для вирішення педагогічного конфлікту є два основні шляхи:

1) через заміну об'єктивної ситуації (переглянути обсяг навчального навантаження, вдосконалити розклад занять тощо);

2) через змінювання суб'єктивної педагогічної позиції викладача або позиції студентів щодо ситуації педагогічного конфлікту. Проте важливо шукати засоби задоволення інтересів обох сторін. Якщо конфлікт вирішується психологічно виправдано, він мобілізує розум, волю, зближує інтереси сторін, що конфліктують.

Загальні способи запобігання педагогічного конфлікту:

ідеологічні – знімаються консенсусом (згодою) викладача і студентів;

амбіційні – підкреслити значущість особистості іншої людини;

етичні – керуватися нормами ділового етикету, правилами внутрішнього розпорядку ВНЗ.

Профілактикою виникнення педагогічних конфліктів є розвиток у викладачів і студентів рефлексивної поведінки, емпатії, навчання вміння співпрацювати з іншими, переборення власної впертості тощо. Якщо причиною конфлікту є негативне (часто несправедливе) ставлення студента до викладача, то його можна змінити на краще засобами корекції взаємних оцінних ставлень у системі "студент – викладач".

Поняття "професійний педагог" поєднує у собі не лише знання конкретного предмету, але і педагогічну майстерність, тобто уміння увійти в контакт зі студентом, зацікавити його, виховати потрібні якості, перетворити студента з об'єкта навчання у суб'єкт. Багато залежить і від особистих здібностей викладача, його педагогічної інтуїції. Але, навіть володіючи викладацьким талантом, необхідно вчитися педагогічному спілкуванню. Відомо, що ставлення до викладача студент переносить на предмет, що вивчається. Тому вкрай важлива для викладача його педагогічна культура, конструктивність, організаторські й комунікативні здібності.

Висновки

Отже, продуктивне професійно-педагогічне спілкування відбувається за умови організації педагогічного процесу на демократичних засадах, позитивного ставлення викладача до студентів, захопленості спільною творчою діяльністю всіх суб'єктів педагогічної взаємодії.

На сучасному етапі реформування вищої школи педагогічний процес дедалі більше спирається на гуманістичну психологію, яка ґрунтується на визнанні самоцінності особистості як унікальної цілісної системи. "Суб'єкт-суб'єктна" парадигма є основою особистісно-орієнтованої педагогіки, яку може втілювати у життя лише той педагог, який сам утвердився як особистість, є достатньо самоактуалізованим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів /Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. – К.: ТОВ “Філ-студія”, 2006. – 320 с.
2. Голярдик Н.А. Педагогічне спілкування як фактор взаємодії викладача і студентів у вищих навчальних закладах /Н.А. Голярдик, Л.Л. Дика // Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України/ Серія: педагогічні та психологічні науки — 2014. — № 2 (71).- с. 64-73.
3. Коваленко Д. В. Конфліктологія : навч. посіб. для студ. ВНЗ інж.-пед. спец. / Д. В. Коваленко, І. М. Шалімова, О. М. Керницький, В. А. Бурбига, О. Б. Кравченко; Укр. інж.-пед. акад. - Х. : Точка, 2012. - 221 с.
4. Гнатик Л. М. Психолого-педагогічні проблеми спілкування викладача та студента / Л. М. Гнатик, М. М. Баран, І. М. Васькович // Науковий вісник НЛТУ України. - 2013. - Вип. 23.3. - С. 380-385.